

Gözde Aynur Mirza. *Yeni Dinselleşme Eğilimleri ve Maneviyat Arayışları*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2018. 342 s. ISBN: 978-605-68425-0-4

BEYZA OKUMUŞ

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ozudogrubez@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-3930-121X>

Eser, yazarın Prof. Dr. Çetin Türkyılmaz danışmanlığında Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümünde hazırladığı ve 2014 yılında kabul edilmiş olan doktora tezinden kitaplaştırılmıştır. Yazar, kitapta bireylerin maneviyat yönelimlerinin nedenlerini, bu yönelimlerin hangi itiraz ve arayışlara bağlı olduğunu ve dinsellik ile sekülerlik bağlamında bireyi hangi noktada konumlandığını anlamaya çalışmıştır. Yazar, bu çerçevede, hem yaşları 25 ile 80 arasında değişen 22 kişiyle yarı yapılandırılmış görüşmeler, hem de çeşitli yeni dinî hareket ve New Age gruplarının toplantılarına katılarak katılımcı gözlem yoluyla elde ettiği bulgularını çalışmasında aktarmıştır.

Yazar, kendisini bu çalışmayı yapmaya sevk eden düşüncenin, inanma ve inanmama arasındaki sınırların belirsizleşmesi, inanç alanının esnekleşmesi ve öznelleşmesi olduğunu ifade etmiştir ve “mesele din ve inanç kavramı dışında dolaysız bir şekilde modernite ve modernitenin ortaya koyduğu yaşam koşullarıyla ilgilidir” ifadesiyle genel çerçeveyi ortaya koymuştur. Ona göre dinselleşme ve kutsallaşma seküler yaşam düzenini tehdit etmemiş, araçsallaşarak modernitenin dışında bir yere yerleşmiş hatta onun devamını sağlayan unsurlardan birisi olmuştur (ss.16-17).

Çalışma giriş ve sonuç hariç iki kısım, kaynakça, ek ve dizinden oluşmaktadır. Birinci kısımda çalışmada kullanılan bazı kavramlar açıklanmıştır. Din ve kutsallık, yeni dinsel hareketler, New Age, ateizm, modernite, seküler ve sekülerleşme kavramları ele alınmıştır. İkinci kısım ise alan araştırmasının detaylarına ayrılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler inanca ilişkin kavrayışlar, inanç-din sarmalı, kutsal, tasavvur ve yaklaşımlar, şifa,

ritüel, duyuötesi dünya, ölüm, reenkarnasyon, kıyamet, ateizm, modernite, bilim, doğa, cemaatleşme ve New Age kavramlarıyla ilişkilendirilerek çok boyutlu olarak analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde yazar genel çıkarımlarını paylaşmış ve ek kısmına katılımcıların demografik bilgilerini ekleyerek çalışmasını tamamlamıştır.

Özellikle yeni dinî hareketler ve New Age kavramlarına açıklık getirilmeye çalışılan birinci kısımda, Hegel, Weber ve Marx'ın gözünden dine yönelik sosyolojik bakışlar ele alınmış, Douglas ve Geertz'in antropolojik yaklaşımları ile Freud ve Jung'un psikolojik yaklaşımları da eklenerek din kavramı çok boyutlu olarak incelenmiştir. Akabinde "modern bir olgu" (s.34) olarak yeni dinsel hareketler ele alınmış, gençliğin bu hareketlere yönelme sebepleri sıralanmıştır. Yazar, yeni dinsel hareketlerin "sekülerizmin keskin sınırlarına hapsolma durumunu ortadan kaldırdığı gibi tek tanrılı dinlerin düalist ve ahlak merkezli yapısına karşıt olarak bireye olanaklar evreni sunduğunu" (s.38), New Age kavramının da geç modern dönemin karakteristiğini yansıttığını ifade etmiştir. Yazarın bu noktada New Age uygulamalarının pagan öğretiler başlığında ele alınabilecek inanç formlarını içermekle beraber, bireyin inancıyla çelişmeyip ara formların üretilmesine izin verdiğini ifade etmesi dikkat çekicidir (s.41). Zira New Age akımlarının her ne kadar kapitalizmin sunduklarının reddiyle ortaya çıkmış olsalar da kendilerinin de kapitalizmin bir mecrası oldukları gerçeği söz konusudur. Bu haliyle de hem moderniteye karşı bir tepkidirler hem de modernitenin koşullarının sürekliliğini sağlamaktadırlar.

Bu bölümde kavramlar incelenirken ateizm, agnostisizm, deizm kavramlarına da kısaca değinilmiş, modernite ve modern birey bağlamında ise modernitenin aklın egemenliği beklentisinin başarısızlığının bireyi sürüklediği buhranlardan bahsedilmiştir. Bu noktada modernitenin bireylere miras bıraktığı yabancılaşma ve belirsizlik duygusunun, vadettiği kesinliğin aksine bireyde yarattığı gizemin, modern bireyi kendisini tanımlama ve anlam arayışına sevk ettiği yönündeki tespit dikkat çekicidir.

İkinci kısım saha araştırmasından elde edilen bulgulara ayrılmıştır. Yazar kullandığı yöntemi fenomenolojik yaklaşım ve hermönetik olarak belirlemiştir. Araştırma mekânı olarak İstanbul'u seçmiştir. Katılımcıları belirleyebilmek için New Age kapsamındaki etkinliklerin yapıldığı organizasyonlara katılmış ve ilk etapta özellikle Natürel 2011 Fuarı'nda tanıştığı kişilerden ve sonrasında kartopu tekniğiyle ulaştıklarından katılımcıları tespit etmiştir. Bu kişilerin bir New Age faaliyetinde bulunan ya da bu kategoride bir faaliyete izleyici olarak katılan kişiler olmasına dikkat etmiştir. Ancak

yazar, katılımcıların herhangi bir dine mensup olup olmadıkları veya mensup iseler hangi dine mensup olduklarına dair detaylı açıklamada bulunmamıştır. Çalışmada “katılımcı gözlem” ve “derinlemesine görüşme” teknikleri kullanılmıştır.

Katılımcıların İslam’a genel olarak seküler bir açıdan yaklaştıkları, ibadetleri bütünüyle anlamsız bulmamakla beraber kutsal olana yaklaşmanın yollarından biri olarak gördükleri tespit edilmiştir. Katılımcıların dinselliğin baskın olmadığı ortamlardan geldikleri ifade edilmiştir. Görüşmelerin genelinde katılımcıların maneviyata yönelik ilgilerinin daha çok bir açıklamaya duydukları ihtiyaçtan kaynaklandığı görülmüştür (s.150). Bu noktada yazarın, görüştüğü kişilerin sonradan yeni bir inanca sahip olan kişiler değil daha çok önceki inançları biçim değiştirmiş kişiler olduğu şeklindeki tespiti dikkat çekicidir (s.155).

Yazar, katılımcıların kutsalla olan ilişkilerinde “enerji” kelimesini ön plana çıkardıklarını tespit etmiştir. Enerji, bireylerin hem ruh hallerini tanımlamaları hem de kendilerini kuşatan ortam veya diyalogda buldukları kişilere yönelik duygularını dışa vurmaları noktasında işlevsel olarak kullandıkları bir kelimedir (s.163). Mirza, “var olduğu iddia edilen, evren içinde bir akışa sahip olduğu var sayılan ve kutsal bir özle ilişkilendirilen enerjiyi bir referans noktası kabul etmek, kavrayışın objektif olduğu algısı yaratmaktadır” ifadesiyle enerji kavramının kullanım amacını tespit etmiştir (s.164).

Yeni dinî hareket ve New Age ile ilişkili dernek ve gruplara katılan kişilerin katılım amaçlarının kutsal arayışından veya grubun düşüncelerini benimsemekten başka psikolojik veya fiziksel şifa arayışı, başka bir kültüre duyulan merak veya sosyalleşme ihtiyacı olabileceği de ifade edilmiştir (s.189). Katılımcılar özellikle şifa kavramını inancın sınırlarını aşan, inancın bağlamından çıkarılmış ancak kaynağını inançla ilgili bir özden alan çelişik bir yapıda algılamaktadırlar (s.192).

Görüşmelerde yazarın dikkat çektiği önemli bir nokta da bilime dair görüşlerdir. Bu bağlamda katılımcıların zihninde bilim ve inancın birbirini tamamlamaktan ziyade iç içe geçtiği, bilimin henüz inancın sınırlarına ulaşamayan toy bir anlayış olarak kabul edildiği görülmektedir. Ancak kişilerin aynı zamanda kuantum, foton kuşağı gibi bilimsel ifadeleri kullanarak bilimin desteğini aradıkları da görülmektedir (s.252, 280).

Yine araştırmada ortaya çıkan hususlardan biri, katılımcıların ateizme karşı dışlayıcı olmamakla beraber ateist olmayı insanın doğasına aykırı

bulmalarıdır. Anlaşıldığı kadarıyla çalışmada ateist duruş, bireyin değerlendirilmesi ve ruhsallığının hangi aşamada olduğunun belirlenmesinde analitik değer taşıyan bir unsur olarak kabul edilmiştir (s.267).

Yazar, yaptığı görüşmelerde ruhen yaralı olma imgesinin sıklıkla kullanıldığını tespit etmiştir. Bu bağlamda iyileştirmek de hem daha iyi bir insan olma hem de sağaltım anlamında kullanılmıştır. Bireyin yaşamakta olduğu hayatında veya var olduğuna inanılan önceki hayatlarında yapmış olduğu genellikle duygusal bir hatadan ya da bireysel yetersizliklerinden ötürü yaralı olduğu kabul edilmiştir. Ancak bu yaralı olma hali ruhun gelişim aşamalarından biridir ve bireyin önce kendini sonra çevresindekileri sonra da dünyayı iyileştirmesine vesile olacaktır (s.326).

Yazara göre New Age hareketler insanın kendisini değiştirmesinden toplum ve dünyayı değiştirmesine, ruhun ve bedenın şifa bulmasından gezegenin kurtulmasına kadar çok geniş yelpazede idealler barındırmaktadır. Ancak yazar bu görünümünün altındaki yönelimlerin tek olduğunu, onun da "kendine eğilme" olduğunu tespit etmiştir (s.278). Bu sayede birey; başarısızlık, toplumdan dışlanma, yetersizlik ve hastalık gibi hususların hepsini bir tekamül sürecinin aşamaları olarak düşünebilmektedir.

Yazarın yaptığı görüşmeler neticesinde, yeni dinselleşme eğilimlerini, "dine dönüşten ziyade, seküler bir hayat organizasyonunu kabullenerek ve üstelik destekleyerek çeşitli boşlukları maneviyatla telafi etme" olarak tanımlaması (s.323), bu grupların sekülerleşmenin mi yoksa desekülerleşmenin mi belirtisi sayılacağı noktasındaki tartışmalar için önemli bir veri sağlamaktadır.

Yazar çalışmasında bir doktora tezinin gerektirdiği ölçüde akademik bir dil kullanmıştır. Ayrıca alana hâkim olmayan genel okuyucunun anlayabileceği şekilde kavramlar izah edilerek, katılımcıların kullandığı kapalı ifadeler titizlikle açık hale getirilmiştir ve akıcı bir anlatım tarzı benimsenmiştir.

Alan araştırması olması ve katılımcı gözlem metodunun kullanılması dolayısıyla çalışmanın maneviyat ve yeni dinî hareketler çalışmalarına oldukça özgün bir katkı yaptığı açıktır. Araştırmanın üzerine hareket noktası mesabesindeki sorular, problemin pek çok boyutunu ortaya koyacak şekilde iyi seçilmiş, elde edilen bulgulara dair derinlikli analizler gerçekleştirilmiştir. Ancak kaynakça, ülkemizde din psikolojisi ve din sosyolojisi araştırmacılarının hem yeni dinî hareketlerle hem de maneviyatla direkt ilişkili olan çeşitli nitel ve nicel çalışmalarıyla zenginleştirilebilirdi. Din ve manevi-

yat ayrımı tartışmaları ülkemizde de uzun süredir devam etmektedir.¹ Bu çalışmalar, yazarın bakış açısına katkı sağlayabilirdi.

Son olarak çalışmada yeni dinî hareketler ve New Age gruplarının daha çok modernite bağlamında incelenmesi, konunun postmoderniteyle olan ilişkisine atıfların az oluşu eserdeki bazı eksikliklerdendir. Baudrillard'ın, postmodernizm hakkında dile getirdiği, "tüm geçmiş kültürleri, insanların yıktıkları her şeyi; insanların neşeyle yıktıkları ve şimdi yaşayabilmek, ayakta kalabilmek için üzüntü içerisinde yeniden inşa etmeye çalıştıkları her şeyi geri getirmeye çalışır"² değerlendirmesi göz önüne alındığında inanç biçimlerinin form değiştirerek çağımıza adapte olmasının, modernizmden çok postmodernizmin karakterini isabetli bir şekilde yansıttığı tespitinde bulunmak mümkündür.

¹ Öznur Özdoğan, *İsimsiz Hayatlar* (Ankara: Lotus Yayınevi, 2005); Ali Köse ve Ali Ayten, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayınevi, 2012); Ali Ayten (haz.), *Din Psikolojisi: Dine ve Maneviyata Psikolojik Yaklaşımlar* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012); Sevde Düzgüner, "Nereden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz," A. Ayten, M. Koç ve N. Tınaz (ed.), *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-I* (İstanbul: Dem Yayınları, 2016) içinde, ss.17-44.

² Steven Best ve Douglas Kellner, *Postmodern Teori* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016), s.184.

